

Anmeldelser

Elisabeth Møller Jensen

En kvindelig intellektuel bliver til

Toril Moi: *Simone de Beauvoir. Hur man skapar en kvinnlig intellektuell*. Brutus Östlings Bokförlag 1996. Oversat fra *The Making of an Intellectual Woman*, Blackwell Publishers, 1994 (Også oversat til norsk af Toril Moi selv).

Toril Mois biografi om Simone de Beauvoir udkom på engelsk i 1994 og på svensk i 1996, og jeg har svært ved at forlige mig med, at der skulle gå fem år, før jeg fik den læst. For det er en bog, der hæver sig over almindelig standard, en bog man bliver høj på. En bog der gør Simone de Beauvoir tydelig igen efter skandalehistorierne i kølvandet på f.eks. Deidre Bairs biografi fra 1990, der nøjeregnende og ganske trofast over for det, der faktisk skete, dag for dag og år efter år, sætter spot på et liv, som de fleste vil have sig frabedt, føle sig frastødt af og ikke mindst blive dybt desillusioneret over at blive bekendt med i alle elendighedens detaljer. Hvis man da hører til dem, der værdsætter såvel Simone de Beauvoirs litterære hovedværker som hendes indsats som vort århundredes største feministiske tænker.

For problemet med dag-til-dag-biografier som Deidre Bairs er, at intet menneske kan holde til at blive udsat for fuld belysning. Kødet er skrøbeligt, og

det almindelige livs fristelser og farer fører de fleste uden for den smalle dydens sti, der tåler offentlighed og transparens. Det er højst helgenagtige skikkelser som en Nelson Mandela, der beskyttet af et helt voksenlivs indespærring på Robben Island kan tåle at blive belyst fra alle vinkler og alligevel fremstå i noget, der ligner overmenneskelig ufejlbarlighed. For almindelige dødelige skal der i et biografisk portræt langt mere end dokumentation og sandfærdig omgang med virkeligheden til, for at det overbelyste menneske ikke til sidst ved biografiens udgang vil fremstå i al sin menneskelige armod, reduceret for vore øjne.

Omvendt kan den rette vinkel, det forløsende udsigtspunkt åbne for det sammensat menneskelige og rumme så store doser af menneskelig svagheit, at det menneske, der sættes spot på tværtimod bliver sandt og helt for vore øjne i al dette menneskes elendighed, skrøbelighed og for så vidt ubehagelighed. Det er det kunststykke, der er lykkedes for Toril Moi. Når man læser hendes Beauvoir-biografi føles verden større, der bliver højere til himlen. I hvert fald for en kvindelig læser, skal jeg måske for alle tilfældes skyld tilføje.

For det er også en biografi, hvor Toril Moi, som internationalt anerkendt litteraturforsker, opvokset i 50'ernes norske provins, i dag professor ved Duke University i USA, som kvinde spejler sig i Simone de Beauvoirs liv og tekst. Hendes spørgsmål til Beauvoir, hvordan man som kvinde bliver intellektuel, giver mening og identifikation langt videre end Beauvoir. Ved bogens udgang beundrer Toril Moi fortsat Simone de Beauvoir, som havde så svært ved at opleve sig selv som selvstændig og uaf-

hængig. Men netop derfor blev hendes bedrift så meget desto mere beundringsværdig. Hvad Beauvoir giver videre er, skriver Toril Moi til slut, at vi ikke behøver være perfekte, alligevel skal vi ikke give op. For Moi en trøst og en fantastisk udfordring.

Beauvoir som en kvindelig intellektuel, der har svært ved at opleve sig selv som selvstændig og uafhængig! Det lyder som en følsom roman fra århundredets begyndelse. Og Mois biografi rummer da også noget, der ligner et romanfragment og som en belønning ligger og venter på læseren til slut. Det sidste korte kapitel består af et eneste afsnit på 40 sider med overskriften 'Ensomhedens og separationens skandale: depression og skrift', hvor Toril Moi går tæt på smertepunkterne i Beauvoirs kærlighedsliv. Afsættet er et citat fra *Det andet køn*, 1949, hvor Beauvoir hævder, at enhver forelsket kvinde vil kunne genkende sig selv i H.C.Andersens lille havfrue, som for kærlighedens skyld vier sig til smerten, bytter sin fiskehale ud med kvindeben for derefter at måtte gå som på nåle og kul. Og det er Toril Mois påstand, at Simone de Beauvoirs forfatterskab, såvel *Det andet køn*, som romanerne, novellerne og memoirerne kan læses som en lang sammenhængende kamp mod den dødbringende havfrue. Således hjemsøges hendes romaner af kvinder, der ofrer deres selvstændighed for kærlighedens skyld, men som modvægt fremmanes i de samme tekster billedet af en selvstændig, tryk og balanceret kvinde, der skal beskytte mod havfruen, der viser sig at være både heks, mor og Medusa. Alligevel mislykkes forsøget, og de selvstændige kvinder indfanges af den depressive og neurotiske lammelse, som er de afhæn-

gige kvinders lod. Det er således den jordnære og kompetente Anne og ikke den narcissistiske Paule, der til slut i Mandarinerne på kanten af selvmordet henter den giftflaske, som hun i romanens begyndelse konfiskerede fra den kærlighedslidende Paule.

Alle Beauvoirs idealbilleder af den uafhængige kvinde væves på en baggrund af angst, afhængighed og død. Og den forelskede kvinde er fristet af kærlighedens offer og behovet for at smelte sammen med den elskede Anden. Kun fulgt af en længsel efter følelsesmæssig intensitet og en lige så voldsom angst for at blive glemt og forladt. Hendes oplevelse af kærlighed svinger mellem ekstatisk jubel og sort fortvivlelse over tabet af den elskede, reelt eller indbildt. Fra depression til ekstase og tilbage igen.

Beauvoirs eget livs roman skrives over det paradoks, der på en og samme gang udtrykker Sartres frihedspagt og Beauvoirs enhedsmyte. Der gik ikke mange uger, fortæller Beauvoir i sine memoirer, efter den dag i 1931, som parret, der hverken blev gift eller boede sammen, betegner som deres bryllupsdag, før Sartre foreslog, at deres samliv ikke skulle være monogamt. Et forslag, som Beauvoir afslog, lige indtil han fulgte forslaget op med en kontrakt. De to første år skulle leves sammen i så nært et fællesskab som muligt, uden brug af den seksuelle frihed, som de har givet hinanden. Derefter skulle Sartre bo i udlandet i en periode på et par år, hvor de ikke skulle ses, men uden at blive fremmede for hinanden. Intet skulle nogensinde få lov til at skille dem ad. Deres relation, som aldrig måtte stivne i tvang eller vane, skulle til enhver tid være det vigtigste. Aldrig skulle de gå

forgæves til hinanden. Parret indgår altså en friheds-og-enhedspagt, men som Toril Moi tørt bemærker, indebar pagten i praksis, at den pris Sartre kom til at betale for et helt livs utroskab var to års monogami, mens det omvendt virker, som om Beauvoir var parat til at betale hvad som helst for to års absolut monogami med øjeblikkelig virkning.

Se det er jo en rigtig roman, og det er fra dens lidelse og lykke, at Simone de Beauvoirs liv og tekst skal forstås. Men i den udrækning den berømte pagt eksisterer, fordi kvinden valgte at underordne sig manden følelsesmæssigt, fremstår den næppe som et ideelt eksempel på eksistentiel frihed, lyder Toril Mois kommentar. Og hermed kastes vi tilbage på biografiens første kapitel, der leverer en dybt original analyse af det elitære franske uddannelsessystem, som Sartre og Beauvoir på hver deres måde er produkter af.

Som en kvindelig intellektuel i det 20. århundredes Europa fremstår Simone de Beauvoir som en emblematiske skikkelse, en pioner i den første generation af europæiske kvinder, som fik samme uddannelse som mænd, og som skulle konkurrere med mænd på universitetet og arbejdsmarkedet. Hun var den niende kvinde overhovedet, der med adgangsgivende eksamen i filosofi havde ret til at undervise på universitetet, og hun var den yngste student nogensinde, der bestod den prestigefyldte eksamen. Som født i 1908 og opvokset i 1920'erne og 1930'erne tilhørte hun den første generation af kvinder, der mente, at de havde fået samme behandling som mænd i et ligeværdigt system. Ikke før i 1946 gik det op for Beauvoir, at det ikke var helt det samme at være en højt uddannet kvinde som at være en højt ud-

dannet mand. Og i samme øjeblik det gik op for hende, besluttede hun sig for at skrive *Det andet køn*, fortæller hun i memoirerne. Det er dette skisma, Toril Moi dokumenterer og undersøger konsekvenserne af.

Og hun tager afsæt i den filosofiske diskussion ved Médicti-fontænen i Luxembourghaven, hvor Sartre over tre timer fuldstændig nedgjorde Simone de Beauvoirs filosofiske projekt. Jeg er ikke længere sikker på, hvad jeg tænker, eller om jeg overhovedet tænker, skrev hun bagefter i dagbogen. For første gang nogensinde følte Simone de Beauvoir sig intellektuelt domineret af et andet menneske. Et mærkværdigt grundlag for en livslang kærlighed, men kun for dem der i lighed med Beauvoir og Sartre ikke indser, hvor ofte kærlighed har karakter af et amor fati, som Pierre Bourdieu skriver i sit forord til bogen. Og Beauvoirs ja til skæbnen blev en accept af den dom, som rækkefølgen til den afsluttende filosofiske eksamen udløste, da Sartre blev nr. 1 og hun selv nr. 2. Siden hen forsømte hun ingen lejlighed til selv at understrege, at det var sådan det forholdt sig. Det var Sartre, der var filosofen, og af samme grund valgte hun skønlitteraturen som sit primære felt. Men hvad der ikke stod klart for de to, den dag den afgørende styrkeprøve fandt sted, var, at selv om de formelt set stod lige, var deres forudsætninger alligevel vidt forskellige. Det var med Bourdieu en mand mod en kvinde, en 'normalien' mod en ikke-'normalien', en dyst mellem en elev fra La Grande Ecole, en af de mest prestigefyldte læreanstalter i Paris mod en elev, som var blevet undervist ved diverse religiøse institutioner beregnet på det katolske borgerskabs unge kvinder.

Da Sartre blev nr. 1 havde han samlet den maksimalt mulige kulturelle kapital i Frankrig på den her tid, mens Simone de Beauvoir med sin uddannelsesvej fra Désirs pigeskole, Sainte-Marie-institutet, Katolsk institut og endelig Sorbonne var langt lavere udrustet. For Sartres forudsætninger var bare bedre end hendes. At hendes resultat al andet lige måske er mere imponerende end hans, rækker ikke ved det faktum, at han var bedst, hun næstbedst.

Om Sorbonne-studerne udtalte Sartre, at de set fra den eliteinstitution, hvor han selv gik, nemlig Ecole Normale Supérieure, ikke var helt menneskelige, og Simone de Beauvoir, studenten fra Sorbonne, der blev optaget i kredsen omkring Sartre overtog den overlegenhedsnorm, som herskede her. Toril Mois pointe er, at Simone de Beauvoir identificerer sig med en fransk intellektuel habitus uden at indse, at denne habitus i høj grad favoriserer mænd. Uddannelsen gør det muligt for hende som kvinde at blive en intellektuel, men netop det forhold gør det umuligt for hende at indse, at det intellektuelle felt, som hun identificerer sig med, marginaliserer hende som kvinde. Det er en suveræn og overbevisende analyse af de sociale omstændigheder, som skaber Simone de Beauvoirs konfliktfyldte position som kvindelig intellektuel. Men samtidig kaster Toril Moi også et forståelsens lys over de oprørende relationer til især yngre kvinder, som hun og Sartre bandt til sig og groft udnyttede. Den fælles følelse af overlegenhed, af elitens ret over de mindreværdige, fortolker Toril Moi som en slags erhvervsskade, som det næppe var muligt at undgå, hvis man som de to, havde held til at kæmpe sig til en plads i fransk intellektuel elite.

Som Sartres symbolske vold over for Simone de Beauvoir i hin afgørende diskussion i Luxembourghaven, bliver hun selv i sit forhold til andre mennesker en udøver af symbolsk vold. Men som kvinde bliver hun også fortsat dens offer, fordi hun altid betragtes og behandles som Sartres dobbeltgænger. Hun er præcis som censorerne til den afgørende eksamen havde sagt underordnet Sartre, men alle andre overlegen.

Metodisk læner Toril Moi sig i sit tekstbegreb op ad Freuds Drømmetydning, der ikke klart skelner mellem psyke og tekst. At læse drømmen er en læsning af både teksten og personen, og det er Toril Mois påstand, at Freuds indsigt her er særlig relevant, hvad angår Simone de Beauvoir. For Toril Moi er Simone de Beauvoir som figur hele det intertekstuelle netværk af tekster, som hun efterlader sig, skønlitteratur, filosofi, selvbiografi og breve. Dertil kommer alle de tekster, som handler om hende. Det er således ikke en traditionel biografi, Toril Moi har skrevet. Hendes bog gør ikke noget forsøg på at skelne mellem liv og tekst. Således bliver tekstanalysen af *L'invitée*, debutromanen fra 1943 et afsæt til en sammenligning mellem en forførelsesscene i *L'invitée* og en tilsvarende flirtescene i Sartres filosofiske hovedværk fra samme år, *L'être et le néant*. Som igen sammenlignes med selvbiografiske beskrivelser af Simone de Beauvoirs forførelse af en yngre mandlig ven.

For Toril Moi gælder det spørgsmålet om kvindens frihed i heteroseksuelle forhold, sådan som det fremstilles skønlitterært af Simone de Beauvoir og filosofisk af Sartre. Men det gælder også den erotiske omgang med det eksistentialistiske ideal, hvor den enkeltes frihed

forudsætter den andens frihed. Forholdet mellem flirt og forførelse, mellem at vælge den anden og ønsket om selv at blive valgt.

Sammenligninger mellem Sartre og Beauvoir plejer at finde sted inden for et klassisk filosofisk repertoire. I modsætning hertil vælger Toril Moi et felt, hvor Simone de Beauvoir er på litterær hjemmebane, nemlig i spørgsmålet om kvinders rolle i et patriarkalsk samfund. Hendes eksempler fører frem til den lidt overraskende konklusion, at der i det mindste er et område, hvor Beauvoirs analyser er mere subtile end Sartres, nemlig i hele det forskningsfelt, der har med kvinders frihed at gøre. Så hvorfor sammenligne overhovedet? Simone de Beauvoir havde sit eget Sartre-uafhængige projekt, og det fremstår efter Toril Moïs fremstilling i et nyt og tydeligere lys.

Som det forhåbentlig er fremgået, er der mange grunde til, at Toril Moïs Beauvoir-biografi er blevet usædvanlig vellykket. Det skyldes ikke blot et tankevækkende, inspirerende og næsten bevægende indhold, men i høj grad også afhandlingens form, der nærmest overopfylder en mandlig akademisk norm. Toril Moïs roman om det kvindelige kærlighedsprojekt fylder mindst, kommer til sidst efter en grænsende til det omstændelig lang analyse af det franske uddannelsessystem. Ved at gå den omvej sniger hun kvindeforskningen ind i åndens hellige haller uden at sætte sit kvindepolitiske forehavende over styr. Med bogen lægger hun alen til kvinders intellektuelle prestige. Men hun vil mere end bare tages alvorligt. Som Simone de Beauvoir vil hun elskes. Som intellektuel og som kvinde. Og hvem vil ikke det? I den sag var Simone de Beau-

voir pioner. Toril Moi disponerer klogeligt med hensyntagen til en akademisk patriarkalsk konvention. Men hun får skrevet, hvad hun vil. Hendes bog er en gave til enhver kvinde, som tager sin egen intellektuelle formåen alvorligt.

Lilian Munk Rösing

Lotte Thrane: *Længselsbilleder. En betretning om forførelse, skrift og passion*, Odense 1999 (Odense Universitetsforlag).

Martha von Hattingberg var pianistinde og en af de mange damer i Rilkes liv. Om hendes møde med Rilke, eller rettere dette mødes skriftlige udtryk: en brevveksling og en erindringsbog, har Lotte Thrane skrevet en ph.d.-afhandling, der i omarbejdet form er udgivet under titlen *Længselsbilleder*. Thranes bog falder i to dele, som henholdsvis behandler brevvekslingen (fra 1914) og Hattingbergs erindringsbog om mødet med Rilke *Rilke und Benvenuta. Ein Buch des Dankes* (1943). Thrane fremfører sin analyse af Hattingbergs skrift gennem gode nærlæsninger af udvalgte passager, og hun skriver i en inspirerende, personlig stil, som er et behageligt alternativ til den typiske, tørre akademiske afhandling. I efterskriften udtrykker Thrane et ønske om, »at litteraturvidenskaben ville eksperimentere lidt mere med sin egen form, og at universiteterne turde være mindre konservative i deres definition af videnskabelighed« (s.132); et ønske jeg kun kan støtte, og som jeg synes Thrane stil bevæger sig i retning af at opfylde. Kun enkelte steder (og